

Suzanne van Norden
Iedereen kan leren schrijven / Pabo Marnix Academie
Website: www.iedereenkanlerenschrijven.nl
Contact: ikls@xs4all.nl

Weten waarover je schrijft en schrijven over wat je weet

Over de vruchtbare verbinding van schrijven met de zaakvakken

Door Suzanne van Norden

1. Schrijven begint bij de inhoud

Kinderen lezen beter als ze iets afweten van het onderwerp van een tekst, of als ze daar een sterke interesse in hebben. Uit onderzoek is bekend (zie bijvoorbeeld Van Gelderen, 2018, p. 12-13) dat 'voorkennis', ook wel 'kennis van de wereld' genoemd, een van de bepalende componenten is van leesvaardigheid. Of ditzelfde geldt voor schrijfvaardigheid is minder onderzocht. Schrijven kinderen beter over een onderwerp waarvan ze iets weten? Ja, zegt je gezonde verstand. Hoe kan je überhaupt schrijven over iets waarvan je nauwelijks iets weet? Ja, zeg ik ook zelf, op grond van mijn persoonlijke ervaring met als taalzwak bekendstaande kinderen die plotseling heel goede teksten blijken te kunnen schrijven, als die gaan over een onderwerp waarvan ze genoeg afweten en waarbij ze zich betrokken voelen. Met een goede tekst bedoel ik hier: een goed opgebouwde, begrijpelijke tekst met relevante details.

Schrijven over eigen ervaringen, of over goed voorbereide en besproken onderwerpen, leidt over het algemeen tot betere teksten dan schrijven over uit de lucht vallende (fantasie)schrijfonderwerpen zoals je vaak in taalmethodes tegenkomt. Anders gezegd: de inhoud van schrijftaken doet ertoe. Op de basisscholen die ik begeleid proberen leerkrachten schrijfoopdrachten te ontwerpen die verband houden met de (zaakvak)onderwerpen waarmee ze in hun groep bezig zijn. Het schrijfonderwijs krijgt hiermee meestal een impuls, terwijl de teksten die kinderen bij de zaakvakken moeten schrijven kwalitatief beter worden. In deze HSN-workshop wil ik deze ervaring graag delen met de aanwezigen.

2. Schrijven bij de zaakvakken in het basisonderwijs

De vaak scherpe programmatische scheiding tussen taalonderwijs en zaakvakonderwijs maakt een koppeling tussen schrijfonderwijs en zaakvakken niet gemakkelijk. Wat kinderen in de taalles leren bij begrijpend lezen en schrijven passen ze niet zomaar toe als ze een tekst moeten lezen of schrijven bij geschiedenis of science. Dit terwijl er vaak van alles geschreven wordt bij de zaakvakken, en bij het steeds populairdere onderzoekend leren. Behalve het wat ouderwetse 'werkstuk' over een zelfgekozen onderwerp, schrijven kinderen ook kortere

teksten zoals logboekjes of verslagen van proefjes, allerlei vormen van aantekeningen, werkdocumenten bij eigen bronnenonderzoek, verslagen van excursies, teksten voor posters en powerpointpresentaties, of gewoon antwoorden op vragen uit de methode. In deze schrijftaken staat de zaakvak kennis meestal centraal en wordt weinig aandacht besteed aan de aanpak van het schrijven. Tegelijkertijd observeren leerkrachten dat de kwaliteit van deze teksten nog al eens te wensen overlaat en dat daardoor ook de bedoelde zaakvak kennis niet goed overkomt. Kinderen beschrijven proefjes bijvoorbeeld in niet kloppende volgorde, vergeten een feitelijke tekst in te leiden met een korte vaststelling van het onderwerp of gebruiken vaktermen op de verkeerde manier. Waardoor je er soms geen touw meer aan kan vastknopen of misconcepties worden versterkt. Er is dus een nauwe relatie tussen kennis en de taal waarin die kennis wordt overgebracht.

Wetenschappelijk onderzoek naar de relatie tussen schrijven en zaakvak kennis toont aan, meestal onder de noemer 'writing to learn', dat schrijven over zaakvak inhoud helpt bij het verwerven van kennis. Maar het laat ook zien dat het naar twee kanten werkt: niet alleen begrijp je iets beter als je erover moet schrijven, je leert daarvan ook beter schrijven (zie bv Fidalgo, 2018, p. 155-179). Kennis en vaardigheid vormen een geheel.

Dat werkt niet vanzelf zo; expliciete instructie en begeleiding bij het schrijven zijn daarvoor noodzakelijk. Het is de taak van de leerkracht om goed na te denken over de doelen van een schrijfp opdracht en de criteria waaraan een tekst moet voldoen, en hierbij effectieve didactische strategieën in te zetten zoals praten over inhoud, voorbeeldteksten analyseren, modellen van het schrijven, structuur-instructie geven en (peer)feedback organiseren. Kinderen kunnen dan geleidelijk leren om de kennis die ze opdoen bij de zaakvakken in tekst om te zetten. Juist voor de zwakkere schrijvers en voor NT2-leerlingen is stapsgewijze ondersteuning bij schrijven van belang.

3. Werken vanuit genrekennis

Duidelijk doelen stellen is volgens onderzoek (Koster et al., 2015) een van de effectiefste didactische strategieën voor schrijfonderwijs. Dat lijkt een open deur, maar vaak zijn schrijfdoelen in het onderwijs niet specifiek genoeg en blijven ze hangen op algemene vormaspecten als tekstlengte, spelling en interpunctie. Meer kennis van genres kan hierin verbetering brengen.

Ik definieer de term 'genre', in navolging van de Sydney School (Rose & Martin, 2012), als een talige uiting met een specifiek, aan een situatie gebonden doel en daarbij behorende structuur en taalkenmerken. Op basis van die definitie heb ik een indeling in tien genres geïntroduceerd voor het basisonderwijs (Van Norden, 2018). Deze basiskennis over genres blijkt leerkrachten goed te helpen bij het specificeren van de succescriteria voor schrijfp opdrachten.

Genrefamilie	Genres	Kenmerkend aspect
Verhalende genres	Vertelling	<i>Ervaring</i>
	Verhaal	<i>Complicatie</i>
Feitelijke genres	Verslag	<i>Chronologie</i>
	Beschrijving	<i>Classificatie</i>
	Procedure	<i>Instructie</i>
	Verklaring	<i>Causaliteit</i>
	Oproep/verzoek	<i>Motivatie</i>
Waarderende genres	Beschouwing	<i>Perspectieven</i>
	Betoog	<i>Argumenten</i>
	Respons	<i>Reactie</i>

De tien genres voor het basisonderwijs (Bron: Van Norden, 2018)

De genres maken het mogelijk om te bedenken welke schrijfdoelen goed passen bij bepaalde zaakvakinhouden. Vaak liggen de feitelijke genres voor de hand: over landen, diersoorten, historische ontwikkelingen of natuurverschijnselen laat je je kennis zien in de vorm van overzichtelijke beschrijvingen, classificaties en verklaringen. Wat zijn belangrijke kenmerken van Japan? Welke eigenschappen en leefomstandigheden heeft de dolfijn? Hoe ontstonden de steden in Europa? Hoe groeit uit een zaadje een plant? Waardoor ontstaat slijtage van je fiets? Hierbij passen goed gestructureerde teksten met een objectieve toon. Maar ook waarderende genres kunnen bij zaakvakonderwerpen aan de orde komen, als het gaat om standpunten over maatschappelijke kwesties als de plastic soep of vuurwerk. Leerkrachten kunnen kinderen leren hoe ze een feitelijke of waarderende tekst kunnen structureren en welke woordkeus daarbij past, mits ze dit ook zelf goed voor ogen hebben. Basiskennis over genres helpt daarbij.

4. Schrijfdidactiek tijdens zaakvaklessen?

Voor leerkrachten die zaakvakken en schrijven willen combineren, is het belangrijk om te ervaren dat aandacht voor schrijven (en lezen) vaklessen kan versterken, en is het fijn als de bijbehorende didactiek helder en niet al te tijdrovend is. Het is mijn ervaring dat het schrijven van korte teksten over aspecten van vakinhoud zorgt dat kinderen actief met die vakinhoud bezig zijn. Daarbij worden ze ondersteund door

- goed geleide gesprekken over die inhoud,
- korte instructies op kenmerken van het betreffende genre,
- het vergelijken van voorbeeldteksten op een of meer aspecten van het genre,
- het werken met structuurschema's,
- het klassikaal en in tweetallen bespreken van tekstversies.

Deze didactische strategieën heb ik in mijn boek beschreven (Van Norden, 2018) en zal ik tijdens de workshop verder toelichten.

Mijn bevindingen worden door allerlei onderzoek ondersteund (zie bijvoorbeeld Cervetti, 2008 en <http://www.scienceandliteracy.org>). Maar het belangrijkste vind ik de ervaringen van leerkrachten die met de hierboven genoemde didactische bouwstenen durven te experimenteren, die daar de tijd voor nemen en er plezier in hebben, en die zich bewust worden van de opbrengst: betere teksten over zaakvakken, meer motivatie voor schrijven bij de kinderen, en actievere deelname van taalzwakkere en/of NT2-leerlingen aan alle onderdelen van vaklessen. Voor basisschoolleerkrachten is het daarbij een voordeel dat ze alle vakken geven, en kan op termijn blijken dat de ontwikkeling van schrijfvaardigheid en de verwerving van vakken samen op gaan.

Referenties

- Cervetti, G.N., Marco A. Bravo, Thao Duong, Sera Hernandez, and Jen Tilson (2008). *A Research-based Approach to Instruction for English Language Learners in Science. A Report to the Noyce Foundation*. Berkeley: University of California.
- Fidalgo, R., Harris, K., & Braaksma, M. (Eds.) (2017). *Design Principles for Teaching Effective Writing*. Leiden, Boston: Brill
- Gelderen, A. Van (2018). *Begrijpend lezen: wat is dat? De componenten die een rol spelen bij begrijpend lezen*. Enschede: SLO.
- Koster, M., Tribushinina, E., De Jong, P.F., & Van den Bergh, B. (2015). *Teaching children to write: A meta-analysis of writing intervention research*. In: *Journal of Writing Research*, 7(2), p. 317 e.v.
- Norden, S. van (2018). *Iedereen kan leren schrijven. Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs*. Tweede druk. Bussum: Coutinho.
- Rose, D. & Martin, J.R. (2012). *Learning to write, reading to learn. Genre, knowledge and pedagogy in the Sydney School*. Sheffield: Equinox.

Suzanne van Norden is de auteur van meerdere boeken over taal- en schrijfonderwijs voor de basisschool, waaronder *Iedereen kan leren schrijven* (2^e druk 2018). Zij werkt als pabodocent op de Marnix Academie in Utrecht en als zelfstandige consultant/trainer in het basisonderwijs. Zij houdt een blog bij over schrijven op www.iedereenkanlerenschrijven.nl.

